

ПАЙВАНДИ
 ҶУҒРОФИЁИИ ҲИСОР ВА
 БАДАХШОН ДАР ШЕЪРИ МИРЗО
 ТУРСУНЗОДА
 ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ
 СВЯЗЬ МЕЖДУ ГИССАРОМ И
 БАДАХШАНОМ В ПОЭЗИИ МИРЗО
 ТУРСУНЗАДЕ
 GEOGRAPHICAL
 CONNECTION BETWEEN HISOR
 AND BADAKHSHON IN MIRZO
 TIRSUNZODA'S POEMS

Охонниёзов Варқа Дустович, д.и.ф., сарҳодими илмии шӯъбаи фолклор ва адабиёти Бадахшони Пажӯҳишгоҳи улуми инсонии ба номи Б. Исқандарови АМИТ (Тоҷикистон, Душанбе)

Охонниёзов Варқа Дустович, д.ф.н., главный научный сотрудник отдела фольклора и литературы Бадахшана Института гуманитарных наук им. Б. Исқандарова НАНТ (Таджикистан, Душанбе)

Okhonniyozov Varka Dustovich, Dr. of Philology, chief researcher of Badakhshan folk and literature department of the Institute of Humanities named after B. Iskandarov, Tajikistan National Academy of Sciences (Tajikistan, Dushanbe),

E-mail: shuwoz@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: Мирзо Турсунзода, Ватан, Тоҷикистон, Ҳисор, Бадахшон, пайванди ҷуғрофӣ, мусаввара, кӯҳ, рӯди кӯҳӣ, ошёнӣ баланд, ситора, намод, шуқуҳ, шаҳомат

Мирзо Турсунзода аз зумраи он шоирони адабиёти тоҷики даврони шӯравӣ буд, ки бо сабки соддабаёнӣ ва тараннуми мавзӯҳои анъанавӣ, аз ҷумла мавзӯи ватану ватандорӣ дар миёни аҳли фарҳанг ва мардуми қаторӣ машҳур аст. Тазаккур меравад, ки ватан бо тамоми ҷузъиёт ва ашӯи ҳеҷ мавриди тасвир ва тавсифи шоир дар ҳар шаклу навъи эҷодаш қарор гирифта, шоир дар тӯли тамоми умраш онро аз мавзӯҳои меҳвариш ашӯри ҳеҷ қарор дода буд. Мақолаи пешниҳодшуда аз хусуси тасвир ва тавсифи се мафҳум дар дарки ҷуғрофии ватани шоир: Ҳисор ҳамчун зодгоҳ, Тоҷикистон ҳамчун ватани аҷдодӣ ва Иттиҳоди Шӯравӣ ҳамчун ватани сиёсӣ баҳс мекунад. Мақола дорои сухан ва таҳлили нав буда, дар он нахустин маротиба тасвирҳои шоир дар боби табиату ашӯи Ватан аз нуқтаи назари иртиботи ҷуғрофӣ дар тафаккур ва тасвири шоир таҳлил гардидааст. Ин иртиботи ҷуғрофиро ҳаммонандии худуди Ҳисор ва Бадахшон фароҳам овардааст.

Ключевые слова: Мирзо Турсунзаде, Родина, Таджикистан, Гиссар, Бадахшан, географическая связь, иллюстрация, гора, горный поток, гнездо на вершине, звезда, образ, слава, великолепие

Статья посвящена анализу творчества Мирзо Турсунзаде, одного из тех поэтов таджикской литературы советского периода, который известен среди литературных кругов и простых поклонников поэзии своим доступным стилем и воспеванием традиционных тем, в том числе темы Родины и патриотизма. Отмечается, что Родина была объектом описания и воспеания поэта во всех творческих формах и видах, являлась одной из центральных тем его творчества на протяжении всей жизни. В представленной статье рассматривается изображение и описание трех понятий в географическом понимании родины поэта: Гиссар как родина, где родился поэт, Таджикистан как отчизна, историческая родина, и Советский Союз как политическая родина. В статье поэтические образы природы и предметов родного края впервые анализируются с точки зрения географической связи в мышлении и изображении поэта, что обеспечивается схожестью территорий Гиссара и Бадахшана.

Key words: Mirzo Tursunzoda, Motherland, Tajikistan, Hisor, Badakhshan, geographic connection, illustration, mountain, mountain stream, nest on top, star, image, glory, splendor

Mirzo Tursunzoda was one of the poets of the Tajik literature who lived in the Soviet period and known among the literary circles and ordinary fans of poetry for his accessible style and chanting of traditional themes, including the theme of Motherland and patriotism. The homeland with all its details and objects was the object of the poet's description and chanting in all creative forms and types and the poet made it one of the central themes of his poems throughout his life. The given article dwells on the image and description of three concepts in geographical understanding of the poet's homeland: Hisor as the homeland where the poet was born, Tajikistan as a historical homeland and Soviet Union as a political homeland. In the article, the poetic images of nature and objects of the native land are analyzed, for the first time, from the point of view of geographical connection in thinking and description of the poet. The relevant geographical connection is provided by the similarity of the territories of Hisor and Badakhshan.

Бидуни шакк, устод Турсунзода меҳри беандозае ба Ватан дошт. Ватани Турсунзода аз Ҳисор оғоз гардида, ба Тоҷикистон ва ба Иттиҳоди Шӯравӣ рафта мерасид. Мушоҳидаи рафти изхори муҳаббат ба ватан дар шеърҳои Турсунзода касро ба андешае меорад, ки ҳар як зинае, ки ватандӯстдории шоирро фароҳам овардааст, махсусиятҳои худро доро мебошад. Дар ин гузориши кӯчак аз хусуси тасвири ашӯҳое сухан меравад, ки ягонагии Ватни шоирро дар тафаккур ва зиндагии ӯ фароҳам овардаанд. Дар миёни ин ашӯ як пайвандеро пайдо кардан мумкин аст, ки мо онро “пайванди чуғрофӣ” ном ниҳодем.

Зодгоҳ, ба сухани дигар, ватани кӯчак, ҷойи афту хести кӯдакӣ, меҳри модару падар, ёру диёр, кӯху дашту даман ва кулли дигари ашӯ, ки кас мавҷудияти худро бидуни онҳо тасаввур карда наметавонад. Барои Турсунзода Мирзо зодгоҳаш Ҳисор дар ин манзалат буд ва яке аз асоситарин ҷузъи зодгоҳ, ки дар парвариши ҳисси ватандӯстонаи шоир мадхали азим доштаст, кӯх мебошад.

*Ман, ки аз модар таваллуд гашта, дидам кӯхро,
Меҳри дил бахшидаму бо ҷон харидам кӯхро.
Дар канори чашма будам, дар миёни арҷазор,
Аз забони мурғҳо равшан шунидам кӯхро... [1, с.201].*

Агар зодгоҳи ибтидоии шоир бештар бо ашӯ ва ёддоштҳои кӯдакиву ҷавонӣ дар қалбу афқору тахайюли шоир забт гардида бошад, ватани миллии ӯ Тоҷикистон барояш манбаи хуввияти таърихӣ, ҳисс ва гурури миллий, ифтихор ва сарафросии фардӣ маҳсуб мешавад.

*Кушо оғӯши меҳрангези худро, эй диёри ман,
Ту, эй гаҳвораи аҷдодҳои номдори ман,
Замину бозҳои нурсафои лолазори ман,
Дехоту шаҳрҳои нур зи шаъну ифтихори ман,
Ки сӯят меҳмон гардида, фарзанди ту меояд [1, с.42].*

Тоҷикистони аҷдодӣ шоирро бо Ватани азимаш Иттиҳоди Шӯравӣ мепайваست.

Иттиҳоди Шӯравӣ - сипаре алайҳи империализми ҷаҳонӣ, минбари ифшои орзуҳои сулҳпарварона барои кулли ҷаҳониён ва силоҳи мубориза барои таъмини озодии ҷаҳониён. Чунин буд нақш ва масъулияти ин ватан барои миллиёнҳо бошандагони ҷамоҳири Иттиҳоди Шӯравӣ. Барои шоири мо чунин минбар ҳамчун минбари сиёсӣ дар хизмат буд.

*Мо лашқари бошавкати хушбахти замонем,
Урдуи зафарпешаи даврони ҷавонем,
Бо байрақи ленинӣ ҷасуруна равонем
Тайёр ба фармони Ватан аз дилу ҷонем [1, с.13].*

Дар масъалаи шинохти Ватан ҳамчун зодгоҳу кишвар ашӯри Мирзо Турсунзода аз андешаҳои манзуми бикр саршор аст ва на ҳама тарафҳои он мавриди пажӯҳиш қарор гирифтаанд. Ҳамчунин тасвири ҷанбаҳои миллий дар шеъри устод М.Турсунзода дар таҳқиқоти М.Эшонова [4] ба мушоҳида мерасад, аммо масъалаи мавриди мулоҳизаи мо то ҳол ба таҳқиқ қашида нашудааст. Мо ба тасвир ва маъонии як худуди чуғрофӣ дар шеъри Турсунзода мурочиат мекунем, ки дар заминаи он метавон арзишҳои волотарини ашӯри ватандӯстонаашро кашф ва барои насли кунунӣ пешниҳод намуд.

Худуди чуғрофие, ки мавриди тавачҷӯҳи мо қарор гирифт, аз сисилакӯҳҳои водии Ҳисор оғоз гардида, то каторкӯҳҳои сарзамини Бадахшон тӯл мекашад. Мутолиаи намунаи ашӯри шоир, ки тасвиргари ин худуди чуғрофист, нишон медиҳад, ки ӯ муҳаббат ва садоқати нисбат ба Ҳисор дошташро бидуни Бадахшон тасаввур ва тасвир намекунад ва ё бо Бадахшон онро дар миёна мегузорад.

Рукни асосие, ки ин муҳаббатро ба ҳам овардааст, кӯх мебошад ва дар ибтидои сухан ин матлаб ба таъкид гирифта шуд. Мусаввараи кӯх дар ашӯри шоир ба мафҳумҳои зиёде иртибот пайдо намудааст ва шеър ё достони камшуморе дар миёни эҷодиёти шоир мавҷуданд, ки калимаи “кӯх”-ро надошта бошанд. Ҳар пешравие, ки дар диёри кӯхсори Тоҷикистон мавқеъ афтод, шоирро болидахотир ва рӯхбаланд мекард:

*Салом, эй кӯхсори Тоҷикистон,
Диёри нурсафои хубрӯён.
Ғазлаҳон омадам монанди булбул,
Ба боғат парзанон дар дидани гул [1, с.25].*

Шоир, пеш аз ҳама, худро як ҷузъи кӯх мепиндорад, чунончи:

*Дар ҷавонӣ порое аз кӯҳ будам, баъд аз ин,
Сад қасам, ки ман ҷудо аз ӯ намегардам дигар!* [1, с.197].

Викори кӯҳ, оромӣ ва пойдорӣ кӯҳ, якрӯягии кӯҳ, таҳаммули кӯҳ аз он сифатҳое ҳастанд, ки фарзандашро низ чунин тарбия намуданд. Масалан, дар шеъри “Илоҷам чист”, ки берун аз Ватан суруда шудааст, саҳт пазмон шудани кӯҳсорашро шоир чунин ёд мекунад:

Туро ман ёд кардам кӯҳсори ман, илоҷам чист...

Маҳз дар мисраи дуёми байти панҷуми ҳамин шеър кӯҳсорашро гурури кишвар ва ифтихори ҳеш хондааст, чунончи:

*Ватан бо ман набуду буд бо ман дар сафарҳоям,
Гурури кишвари ман, ифтихори ман, илоҷам чист* [1, с.199].

Дар баробари истифода аз тасвири кӯҳ ҳамчун намоди шукӯҳ, шаҳомат, баландӣ, бурдборӣ, таҳаммул ва тамкин, шоир ба он мазмуни дигарро низ раво донистааст, ки маҳсули муҳит ва сохтори иҷтимоии даврони худӣ шоир мебошад. Дар ин бора адабиётшиноси тоҷик, доктори илми филология Аскар Ҳаким андешаҳои ҷаддиди илмиро баён намудааст, ки қобили такмил дар оянда мебошанд. Муҳаққиқ дар хусуси ғараз аз тасвири кӯҳ дар шеъри классикӣ гуфта, мавқеи нав пайдо кардани он дар шеъри Турсунзода ба ин тарз ба таъкид мегирад: “Дар шеъри классикӣ ва адабиёти шифоҳии тоҷик то қарни бист кӯҳ асосан намоди устуворӣ, бузургӣ, тамкин, садди роҳ ва вазнинии ғаму андӯҳ мебошад. Аммо дар шеъри «Дурахшон қуллаҳо»-и Мирзо Турсунзода он бо чашми дигар, бо чашми шаҳрванди кишвари озоду хушбахт дида шуда, ба намоди зинаҳои тоза ба тозаи дастовардҳои иҷтимоии мардум табдил гаштааст. Ин, бешубҳа, асари муносибатҳои нави иҷтимоӣ, на танҳо дар байни одамон, балки байни инсон ва табиат низ мебошад, ки дар шуури шаҳрвандии шоир инъикос шудааст” [2,с.113].

Гурури кӯҳро уқоб дорад, зеро дар қуллаи кӯҳ таваллуд мегардад ва аз сари кӯҳ умрашро ба итмом мерасонад. Уқоб ва ошён ҷузъи кӯҳ астанд ва водиро намеписанданд. Мисраи машҳури шоир “*Ошён, гар мегузори дар баландиҳо гузор*”, агарчи ба маънои маҷозӣ мустафод шуда бошад ҳам, вале воқеияти маҳз дорад. Ба Бадахшон мурочиаткунон шоир мегӯяд “*Уқобонро фазоят ошён аст*”.

Фарзанди кӯҳ шодмонӣ аз он дорад, ки бо уқобон дар як қатор, дар як радиф иқомат дорад:

*Шодмон мезистию бо уқобон ҳамсафӣ,
Сар ба сақфи осмонию ситора дар кафӣ* [1, с.177].

Дар шеъри дигар рафикашро мухотаб қорор дода, ин масъаларо чунин ибраз мекорад:

*Дар миёни кӯҳсоронам, рафиқ!
Дар баландӣ ошён монам, рафиқ!
Бо гизоли кӯҳсорон ҳамсарам,
Бо уқобон менишинам, мепарам* [1, с.128].

Осмони соф ва ситораҳои он аз ҷузъҳои дигари кӯҳсорон аст, ки дар андеша, муҳаббат ва шеъри Турсунзода мақоми мустаҳкам дорад. Дар як ҳуди соли 1952 ду шеъри шоир арзи ҳастӣ намудаанд, ки дар меҳвари тасвири ҳар ду онҳо ситора қорор дорад. Дуруст аст, ки Ситора аз образҳои марказии шеъри аввал аст, вале он бо ситораи осмон тавҳам мебошад, аниқтараш дар муқоиса бо ситораи осмон тасвир гардидааст.

*Шаб надидам туро, Ситораи ман.
Шӯълавар дар ҳаво, Ситораи ман.
Дар ҳисоби ситораҳои фазо,
Бе ту кардам хато, Ситораи ман.
Саҳар омад, баро Ситораи ман,
Саҳари пурсафо Ситораи ман* [1, с.117].

Шеъри дигар бо унвони “Ситора наздик” аст, ки низ дар гирди мусаввараи мақбули дили шоир ҷарҳ мезанад. Таваҷҷӯхро ба худ тасвири воқеӣ дар ин шеър ҷалб мекунад.

*Ҷонон ба ҷустуҷӯят, рафтам ба кӯҳи Помир,
Пайваста кӯҳсорон буданд мисли занҷир.
Дар рӯи қуллаҳои, дар боми хушҳавояи,
Бо маҳ шудам ҳамогӯи, бо осмон гулӯгир.
Кардам ба кӯҳсорон чун ошиқон назора,
Мерехт зарра-зарра аз чашми ман шарора.
Шаб то саҳар нахуфтам, афсонаи ту гуфтам,
Гӯё, ки дар кафи худ бардоштам ситора.*

*Кӯҳи баланди Помир, Боми Чаҳони тоҷик,
Чун дид шоираширо, шодона гуфт табрик.
Аммо туро чи гӯям, ҳангоми ҷустуҷӯям,
Аз ман ту дур будӣ, гарчи ситора наздик [1, с.120].*

Шоир аз “Бами Чаҳон” доштаниш, “Бами Чаҳон” ном гирифтани кӯҳсори тоҷикон ифтихор дорад.

*Баландӣ он қадар дар қадду қомат,
Ки ҳатто “Бами дунё” гафта номат [1, с.26].*

Дар андеша ва тасвири шоир “Бами Чаҳон” сифат ва муаррификунандаи сарбаландии Тоҷик аст.

*Зиндагонӣ мекунад тоҷик дар Боми Чаҳон,
Сарбаландиро нигар, ҳамсоя шуд бо осмон [1, с.195].*

Мусаввараҳои дигаре ба мисли рӯди кӯҳӣ, санг, беша, осмон ва амсоли онҳо бо кӯҳ пайвастагӣ доранд. Воқеъан, рӯди кӯҳӣ аз дигар мусаввараҳои аст, ки дар шеъри Турсунзода зиёд ба чашм мерасад. Мо танҳо бар рудҳои чорӣ тамаркуз мекунем, ҳамчун ҷузъе дар шеъри шоир, ки ҷуғрофиёи Ҳисору Бадахшонро пайванд медиҳанд ва ё ҳаммонанд месозанд.

*Рӯдҳои чорӣ аз ҳар як дара каф бар даҳон,
Меҷаҳанд аз санг бар санге хурӯшон, сарфишон.
Аз сари Помир то кӯҳи Харангони Ҳисор,
Сӯи водӣ мефиристонанд дарё бешумор [1, с.111].*

Ҷои таваҷҷӯҳ ва зикр аст, ки намоди рӯд дар тасвири Ватани шоир рукни ҳаёт, шодиву фараҳ, суруру ғурур аст, вале дар тасвири диёри афсонавии Ҳиндустон, ки Мирзо Турсунзода сисилаи ашъори нотакрор ва муаассирашро ба он бахшида буд, рамзи ғаму ғулумӣ мебошад. Рӯди муаззами Ганг дар тасвири шоир “розе ба мисли инсонӣ сукуту аз хоҳишҳо бозмонда буд” [3, с.331]. Муқоисаи ин тасвириро пажӯҳиши алоҳидаро тақозо дорад.

Бо тақия бар андешаҳои иборозшуда, метавон хулоса кард, ки Мирзо Турсунзода бо муқоиса ва тасвири ашъ ва аҷсоми ҳаммонанд якпорчагӣ ва ягонагии Ватанашро, ки табиӣ буд, тараннум мекард. Тасвири пайванди ҷуғрофиёи Ҳисор ва Бадахшон дар шеъри шоир гувоҳи дигар дар изҳори муҳаббати воло ба Ватан ва ҳамчунон, шохиди ҳунари эҷоди шоир маҳсуб мегардад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Турсунзода, М. Баро ситораи ман /Мирзо Турсунзода. – Душанбе: Адиб, 2020. – 480 с.
2. Ҳақимов, А. Вижагиҳои шеъри ғиноии тавсифию тасвирий (дар мисоли эҷодиёти Мирзо Турсунзода) / А.Ҳақимов// Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ . 2015.-№ 4(45) – С. 109-117.
3. Шарифов, Х. Сухан аз адабиёти миллӣ (маҷмӯаи мақолаҳо) / Худой Шарифов. – Душанбе: Пайванд, 2009. – 476 с.
4. Эшонова, М.А.Отражение образов и национального характера в творчестве М.Турсунзаде/М.А.Эшонова// Учёные записки Худжандского государственного университета имени акад. Б.Гафурова.- 2014.- №4(41). С.100-103.

REFERENCES:

1. Tunsunzoda, M. Light up my Star / Mirzo Tursunzoda. - Dushanbe: Man-of-Letters, 2020. - 480 p.
2. Hakimov, A. Peculiarity Description-Decorative Poetry (On The Example Of Mirzo Tursunzoda's Creation) / A.Hakimov // Scientific Notes.- 2015.-No.4 (45). - P.109-117.
3. Sharifov, Kh. The words on national Series of humanites and Social sciences literature (collection of articles) / Khudoi Sharifov. – Dushnabe: Payvand, 2009. – 476 P.
4. Eshonova M.A.Reflection mage and national character in creative work of Mirzo Tursunzode/ M.A. Eshonova// Scintitic Notes. Series of humanites and Social sciences.2014.№4(41).-P.100-103